

EEN THUIS VOOR MEER DAN EEN DAG

Danny Lescrauwaet
Bob Cools
Helen Blow
Ludo Serrien

EEN THUIS VOOR MEER DAN EEN DAG

**Mythes, feiten en verhalen
over thuisloosheid**

Bij het drukken van dit boek werden FSC-gecertificeerd papier en vegetale inkt gebruikt. De drukker vermeed het gebruik van chemische producten bij de belichting van offsetplaten, was zuinig met water en energie, scheidde onderhoudsproducten en afval, sorteerde papier- en inktafval en maakte waar mogelijk gebruik van recuperatiemateriaal.

D/2014/45/501 – ISBN 978 94 014 2155 3 – NUR 752

Vormgeving cover: Koen Bruyñeel

Vormgeving binnenwerk: Wendy De Haes

Portretfoto's: Turhan Akyazili

Beeldmateriaal hoofdstuk 1: Het Werk der Daklozen

© De auteurs & Uitgeverij Lannoo nv, Tielt, 2014.

Uitgeverij LannooCampus maakt deel uit van Lannoo Uitgeverij, de boeken- en multimediodivisie van Uitgeverij Lannoo nv.

Alle rechten voorbehouden.

Niets van deze uitgave mag verveelvoudigd worden en/of openbaar gemaakt, door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Citeerwijze: Lescauwaet, D., Cools, B., Blow, H., Serrien, L. (Reds.), *Een thuis voor meer dan een dag. Mythes, feiten en verhalen over thuisloosheid*, Leuven: LannooCampus, 2014.

Uitgeverij LannooCampus

Erasme Ruelensvest 179 bus 101

3001 Leuven

België

www.lannoocampus.be

Inhoud

Portretten ‘wat als ik dakloos word?’ van Turhan Akyazili	11
Voorwoord: Klokkenluiden tegen thuisloosheid	14

DEEL 1

Het Werk der Daklozen in Antwerpen als casus	21
H1 ‘Geen dak, geen vuur, geen bed, geen brood, tenzij u meevoelt in hun nood’: 75 jaar Het Werk der Daklozen	23
<i>Historische inleiding</i>	25
<i>Het Werk der Daklozen</i>	27
<i>Besluit</i>	67
H2 De Plataan als puzzelstuk in een maatschappijgericht woonzorgaanbod	71
<i>Van opvangcentra naar woonzorgcentra voor thuislozen</i>	71
<i>Bestuurlijke innovatie: CAW’s in een regelluw en centenluw kader</i>	74
<i>Innovatie in zorgvernieuwing: partiële hulp met lokaal sociaal beleid als sparringpartner</i>	75
<i>Woonbegeleiding: van appendix naar ruggengraat van de thuislozenzorg</i>	76
<i>Woonladder</i>	77
<i>Gedeelde zorg</i>	78
<i>Naar open, maatschappijgerichte én gedeelde woonzorg</i>	82
Gedicht van Jan Arends	85

DEEL 2

Algemeen kader	87
H3 Wat is thuisloosheid? Definities, benaderingen en mythes	89
<i>Enkele definities van thuisloosheid</i>	89
<i>Drie benaderingen van thuisloosheid</i>	93
<i>Vijf mythes over thuisloosheid</i>	95
H4 Tussen beteugeling en bijstand	99
<i>Het overheidshandelen tegenover landlopers, bedelaars en thuislozen</i>	99
<i>Wet van 1891 op de landloperij</i>	100
<i>De afschaffing van de wet</i>	105
<i>Gevolgen van de afschaffing van de wet op de landloperij</i>	107
<i>Beteugeling is van alle tijden</i>	111
H5 Dakloosheid financieel bekeken	115
<i>Dakloos zijn is duur</i>	115
<i>Specifiek aanbod voor daklozen</i>	118
<i>Kost in algemene diensten</i>	121
<i>Een jaar in het leven van Wim en Kevin</i>	127
<i>Kosten nemen toe en af</i>	128
H6 Vrijwilligheid in de thuislozenzorg	131
<i>Vrijwilligheid in de hulpverlening</i>	131
<i>Thuisloosheid gecriminaliseerd</i>	132
<i>Criminalisering dwingend, sociale interventies bevrijdend?</i>	135
H7 De strijd tegen dakloosheid in Europa en Vlaanderen	143
<i>Nationaal plan met vier grote steden in Nederland</i>	145
<i>Housing first in Finland</i>	149
<i>Grondrechtenbenadering in Schotland</i>	150
<i>De aanpak van dak- en thuisloosheid in Vlaanderen</i>	152
<i>Ingrediënten van een Vlaamse strategie</i>	158
Gedicht: Voor J.V. (1943 – 2014)	161

H8	Jongeren op de dool: Thuisloosheid bij jongvolwassenen	165
	<i>Maatschappelijk kwetsbare jongvolwassenen en huisvestingsproblemen</i>	166
	<i>Thuisloosheid bij jongvolwassenen</i>	168
	<i>Effectieve maatschappelijke antwoorden: trajectbegeleiding en aangepaste woonvormen</i>	173
H9	Thuisloosheid wordt een vrouwenzaak	179
	<i>Vrouwen als thuislozen</i>	180
	<i>Veranderende positie van de vrouw: vloek of zegen?</i>	181
	<i>Armoede en thuisloosheid verkleuren</i>	184
	<i>Stigmatisering en discriminatie</i>	185
	<i>Vrouwen vertellen</i>	185
H10	Twee keer zonder thuis: mensen op de vlucht, weg van huis en toch weer zonder thuis	195
	<i>Een blik op migratie</i>	195
	<i>Mensen zonder wettig verblijf in migratiebeleid</i>	197
	<i>Rechten van mensen zonder wettig verblijf</i>	199
	<i>Leefsituatie van mensen zonder wettig verblijf</i>	200
	<i>Mensen zonder wettig verblijf in het algemeen welzijnswerk</i>	205
	<i>Zoeken en tasten</i>	207
H11	Te gek voor de straat? Thuisloosheid en psychische kwetsbaarheid	209
	<i>Op weg naar zelfstandig wonen</i>	211
	<i>Ontoegankelijkheid van de woningmarkt</i>	214
	<i>Wat als je na je opname nog geen dak boven je hoofd hebt?</i>	220
	<i>Systeem bestendigt thuisloosheid</i>	222
H12	Zal de winteropvang ooit victorie kraaien?	225
	<i>Back to basics: thuisloosheid en woonproblemen</i>	226
	<i>Winteropvang Victor in Antwerpen</i>	229
	<i>Wie is dak- of thuisloos?</i>	232
	<i>Oog voor de mens zonder thuis, niet voor ‘de dakloze’</i>	234

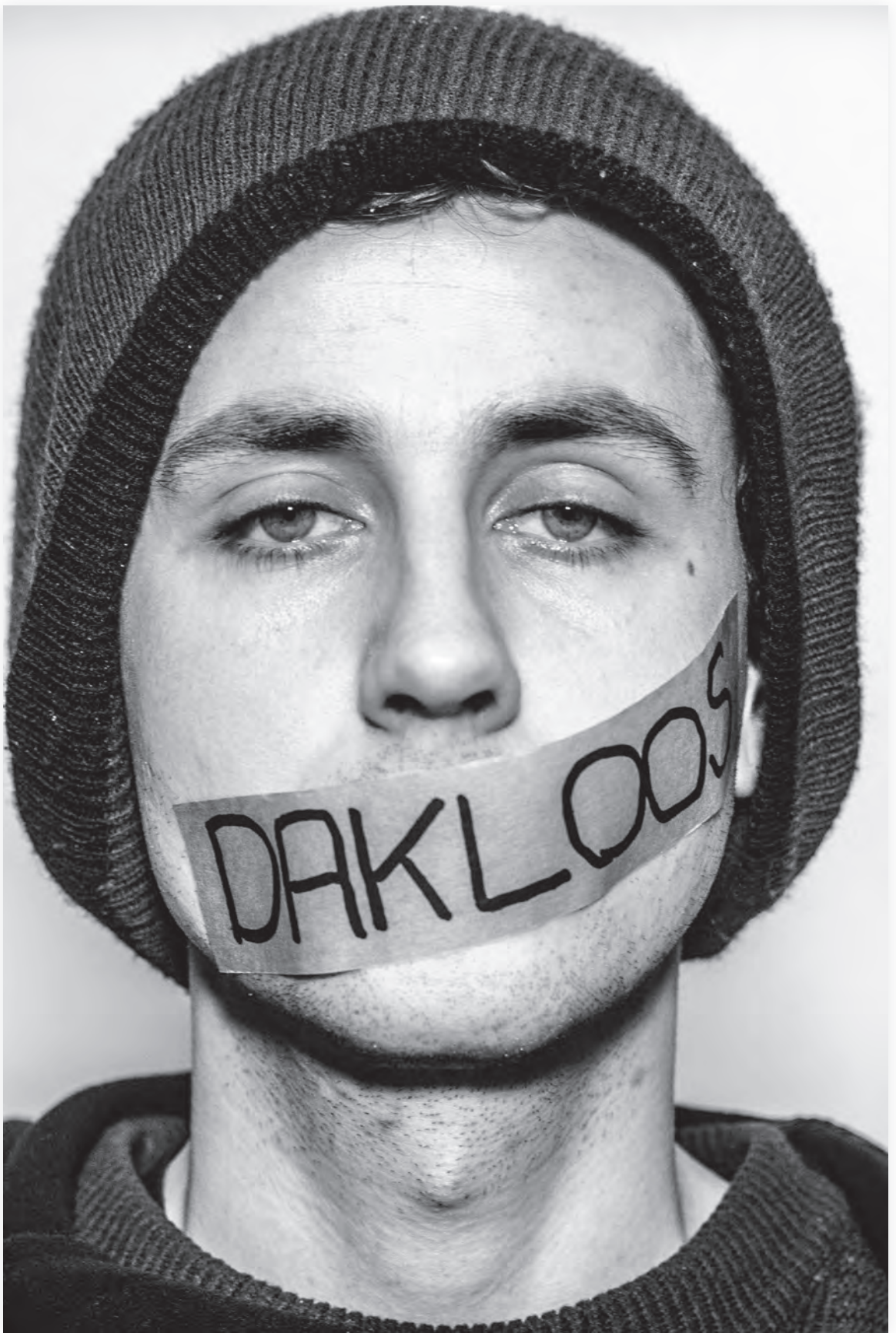
<i>Winteropvang als puzzelstuk in het hele aanbod</i>	236
<i>Verhalen uit de winteropvang</i>	237
Een brief van Dikke Freddy	243

DEEL 4

Thuisloosheid aanpakken **247**

H13 Preventie van uithuiszetting: evaluatie van de CAW-praktijk	249
<i>Uithuiszetting</i>	250
<i>Stop thuisloosheid</i>	251
<i>Preventieve woonbegeleiding</i>	252
<i>Vijfhonderd</i>	253
<i>Kosteneffectief</i>	254
<i>Blik van de lokale overheid</i>	255
<i>Kritische succesfactoren</i>	257
<i>Voor wat hoort wat?</i>	258
<i>Structureel werken</i>	259
H14 ‘Zorgwekkende zorgmijders’: hoe verlamming tegengaan?	261
<i>Er niet bij horen</i>	262
<i>Vervreemde hulpverleners</i>	264
<i>Negatieve spiraal doorbreken</i>	266
<i>‘Outreach’, een uitweg</i>	268
H15 De homies: georganiseerde vriendschap met thuislozen	273
<i>Homies, waar komen ze vandaan?</i>	274
<i>Wie zijn ze?</i>	275
<i>Van kennismaking naar ‘klik’?</i>	277
<i>Groeien</i>	280

H16	Belgian Homeless Cup: dak- en thuislozen spelen voetbal	283
	<i>Sociaal-sportieve voetbalcompetitie</i>	284
	<i>Een nieuwe rol</i>	285
	<i>De kracht van voetbal</i>	286
	<i>Hoe werkt de Belgian Homeless Cup?</i>	288
	<i>Sociaal kapitaal in de BHC</i>	292
	<i>Beeldvorming</i>	297
	<i>Zoeken naar juiste mix en evenwicht</i>	298
H17	Huisvesting als mensenrecht: Housing first en de rest komt later	301
	<i>Wat is housing first?</i>	302
	<i>Acht basisprincipes</i>	304
	<i>Wat ondervinden de eerste projecten?</i>	307
	<i>Ontsnappen uit de vicieuze cirkel</i>	316
	Nabeschouwing	319
	Over de redactieraad en auteurs	322
	Bibliografie	327
	Eindnoten	333
	Index	340

DAK LOOS

Portretten ‘wat als ik dakloos word?’ van Turhan Akyazili

Met portretten van daklozen en sympathisanten wil het project ‘wat als ik dakloos word?’ de aandacht vestigen op een probleem dat onder de radar blijft, maar ook omdat het iedereen kan overkomen en omdat het ons menselijk maakt. In dit boek worden de portretten als tussenblad voor elk hoofdstuk opgenomen.

In het kader van zijn opleiding als maatschappelijk werker liep Turhan Akyazili stage in een inloophuis dat de deuren moest sluiten. De ontreding bij de mensen die hij daar ontmoette en de verhalen die hij hoorde, waren de aanleiding voor de expo.

Kansarmen, dak- en thuislozen hebben elk een verhaal, maar Turhan portretteert alle mensen; daklozen en niet-daklozen, mensen die nooit in aanraking zijn geweest met daklozen of met dakloos zijn, maar die wel willen delen wat het woord ‘dakloos’ bij hen oproept.

De sticker op de mond van de geportretteerden geeft weer wat ‘dakloos’ bij ieder van hen oproept. De sticker is tevens symbolisch en verwijst naar de anonimiteit of de onzichtbaarheid waarin daklozen leven of willen leven. Achter het woord en het portret gaat een getuigenis schuil. Deze zijn terug te vinden op de site www.watalsikdakloosword.be.

Turhans vraag bracht een mengelmoes van bekentenissen en getuigenissen voort die zijn interesse en zijn nieuwsgierigheid nog meer prikkelde en hem nog meer overtuigde om de getuigenissen met anderen te delen.

Samen met Agnes Mus, een bevlogen vrijwilliger, ging Turhan op zoek naar een manier om meer ruchtbaarheid te geven aan dit maatschappelijk fenomeen. Ze kwamen terecht bij Atlas en deze ontmoeting leidde tot een tentoonstelling op drie locaties in Antwerpen, een brochure en de vernoemde website.

Door deze portretten in dit boek op te nemen, willen we onze teksten ook een menselijk gezicht geven en aansluiten bij het werk dat Turhan & Agnes gedaan hebben, samen met hulpverleners, BV's en vooral met dak- en thuislozen zelf. Net als de tentoonstelling willen we zonder enig vooroordeel of veroordeling de aandacht vestigen op een probleem dat ons allen aanbelangt. Omdat het iedereen kan overkomen en omdat het ons menselijk maakt.

Met dank aan de afgebeelde personen.

Voorwoord

Klokkenluiden tegen thuisloosheid

Tussen de twee wereldoorlogen publiceert de Engelse schrijver George Orwell zijn debuutroman *Down and Out in Paris and London* (in het Nederlands vertaald als *Aan de grond in Londen en Parijs*). Orwell geeft zijn vaste baan op om in Londen rond te zwerven in achterbuurten en er samen met daklozen in nachtasielen te verblijven. Na enkele maanden verhuist hij naar Parijs om er een jaar als journalist het leven van clochards te delen en te beschrijven. Orwell beleeft aan den lijve de uitzichtloosheid van het zwerversbestaan. Vanuit zijn ervaringen met armoede, machtsmisbruik en uitsluiting schrijft hij kritische analyses voor tijdschriften en maakt hij nota's die hij later zou bewerken tot een roman. De roman is meer dan een getuigenis of verhaal. Hij bevat een scherpe maatschappijkritiek, waarin Orwell hardnekkige mythes en vooroordelen over thuislozen ontkracht: *'Men kan a priori zeggen dat maar heel weinig zwervers gevaarlijk zijn. Het zijn de meest volgzaam, schlemielige mensen die men zich kan voorstellen.... Of neem eens het belachelijke idee dat alle zwervers dronkaards zijn. Ze hebben het geld niet.'* Bovendien neemt hij de houding van de elite en de overheid stevig op de korrel.

In datzelfde interbellum spelen er zich in Antwerpen gelijkaardige tafereelen af. Dakloosheid bestaat natuurlijk al veel langer, maar in de sociaal en economisch onstabiele periode van het midden van de jaren dertig nemen enkele geëngageerde katholieken er het initiatief om een opvanghuis voor daklozen op te richten. Al gauw wordt het huis te klein en vinden ze een oud schoolgebouw in het centrum van de stad in de Blindestraat 4-8. In 1939 verhuizen ze naar het verbouwde pand en richten ze de vzw Het Werk der Daklozen op. De werking groeit uit tot het eerste en grootste opvangcentrum voor thuislozen in Vlaanderen. Ze wordt voortrekker van

de Vlaamse thuislozenzorg en staat mee aan de wieg van de Vereniging der Vlaamse Onthaalhuizen. Die Vereniging wordt één van de voorlopers van het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, het Vlaamse expertisecentrum voor welzijnsproblemen zoals thuisloosheid.

De oorspronkelijke doelstellingen van de vzw Het Werk der Daklozen luiden op dat moment: 'De meest verlaten mensen (volwassenen van het mannelijke geslacht die wegens armoede geen nachtverblijf vinden in hun geestelijke, zedelijke en tijdelijke nood) bijstaan, hoofdzakelijk door het bezorgen van slaapgelegenheid.' De begeleidingsvisie en -methoden worden gaandeweg geactualiseerd. Met de uitvoering van het Vlaamse decreet op het Algemeen Welzijnswerk wordt de gesubsidieerde thuislozenwerking in 1999 overgedragen aan het Centrum voor Algemeen Welzijnswerk (CAW) De Terp en wat later gecontinueerd onder de naam De Plataan. Sinds begin 2014 maakt die werking deel uit van het grotere CAW Antwerpen. De oorspronkelijke vzw Het Werk der Daklozen blijft wel instaan voor het onderhouden en vernieuwen van de gebouwen. Zo werd er in 2013 een nieuwe keuken ingericht ter ondersteuning van de verschillende thuislozenwerkingen van het CAW Antwerpen. De vzw wil de bevolking bovendien blijven sensibiliseren voor de problematiek van de thuisloosheid. Dat gebeurt via het kwartaaltijdschrift *Aan de Rand* en bijkomende initiatieven zoals deze publicatie, waarmee we aandacht vragen voor de complexe problematiek van de thuisloosheid en wijzen op de noodzaak om die aan te pakken.

Ook nu zijn er klokkenluiders zoals Orwell die de schrijnende problematiek van de thuisloosheid aan de kaak stellen. Freddy De Meester, alias *Dikke Freddy*, is een Antwerpse thuisloze van middelbare leeftijd met een chronisch geldgebrek en een alcoholprobleem. Hij verbleef een tijd als geïnterneerde in de gevangenis en leeft nu aan de zelfkant van de samenleving. In periodes van dakloosheid is Café De Nachtegael zijn thuishaven. Hij schrijft brieven aan ministers, burgemeesters, mutualiteiten, hulpverleners ... om de wantoestanden die hem en zijn lotgenoten treffen, aan te klagen. Zijn excentrieke beschouwingen en verrassend originele oplossingen zijn zowel humoristisch als confronterend (zie bijvoorbeeld pagina 241-243 in dit boek). Dikke Freddy schrijft die brieven al sinds september 1993 als column in een tijdschrift voor sociaal werk en politiek getiteld *Alert* (www.alertonline.be). De columns werden al enkele malen gebun-

deld (2002, 2007, 2013). Hij vertolkt zijn mening nu nog altijd, ook op studiedagen en politieke congressen. Het alter ego van die onbegrepen en grappige dakloze is de Vlaamse schrijver Erik Vlaminck, oud-welzijnswerker in de psychiatrie en vroegere straathoekwerker in de thuislozenzorg.

Thuisloosheid is een schrijnende, hardnekkige en veelzijdige problematiek die zich moeilijk laat vatten en uitroeien. We hebben getuigenissen en verhalen nodig om de indringende realiteit ervan aan te aanvoelen. We hebben feiten en analyses nodig om mythes te doorprikken en gerichte acties op te zetten. Over het boek van Orwell schreef zijn biograaf: *'Down and Out* biedt geen plan voor de verrijzenis van zwervers en bedelaars. Het boek werd bekritiseerd omwille van ontbrekende, specifieke hervormingsvoorstellen. Maar de doelstelling was niet om een 'oplossing' te bieden. Het streeft er eerder naar om de gemeenschappelijke perceptie van het probleem te veranderen, zodat de toekomstige inspanningen om het te verbeteren meer kans op succes hebben. Geen enkel plan zal werken zolang armoede algemeen beschouwd wordt als een beschamende ziekte die mensen infecteert die zichzelf niet kunnen helpen.'

 (Sheldon, 1991)

Ook het voorliggende werkstuk is niet het definitieve boek over thuisloosheid. Onze ambitie is de veelzijdigheid van de problematiek op een bevattelijke wijze te beschrijven voor geïnteresseerde burgers, geëngageerde meerwaardezoekers, politici en ambtenaren, studenten en professionelen in de welzijns- en gezondheidssector ... Vanuit verhalen, feiten, analyses en beschouwingen willen we mythes nuanceren of weerleggen. De lokale, historische ontwikkelingen in Antwerpen vormen het uitgangspunt om die te plaatsen in de bredere maatschappelijke context. We zoeken naar de impact van de wijzigende wetgeving, zoals het afschaffen van de wet op de landoperij en het uitvoeren van het decreet op het algemeen welzijnswerk. We onderzoeken de verbanden tussen thuisloosheid, globalisering, migratie, familiaal geweld, instellingsverleden en psychiatrie. We vragen ons af of de huidige hulpverlening wel effectief is en evalueren nieuwe werkvormen. Met de blik op de toekomst formuleren we kritische beschouwingen en aanbevelingen voor een beter overheidsbeleid.

De geschiedschrijving over het vijfenzeventig jarig bestaan van Het Werk der Daklozen vertrouwden we toe aan Geheugen Collectief, dat bestaat uit enkele gedreven, jonge historici gespecialiseerd in de Vlaamse sociale

geschiedenis. Het spreekt voor zich dat we de globale realisatie van dit boek zouden uitbesteden aan het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. Zijn voorloper, de Vereniging der Vlaamse Onthaalhuizen, publiceerde in 1983 een boek naar aanleiding van het vijfjarige bestaan van Oikonde-Gent met als titel: *Een bed voor meer dan een nacht*. De titelkeuze van het voorliggende boek weerspiegelt meteen de evoluties in denken en doen met betrekking tot thuisloosheid: de bredere probleemdefiniëring en context waarin er wordt gedacht, en de hogere ambities die worden beoogd. Het Steunpunt nam en de uitdaging aan om die maatschappelijke evoluties en de complexiteit van de huidige thuislozenproblematiek op een genuanceerde wijze in beeld te brengen. Daarbij vroegen we uitdrukkelijk aandacht voor het doorprikken van hardnekkige mythes en vooroordelen die de stigmatisering en uitsluiting van thuislozen versterkt. Dankzij het schrijven, redigeren en begeleiden van de verschillende experten-auteurs realiseerden de deskundige medewerkers van het Steunpunt dit naslagwerk, dat hopelijk zal luiden als een klok tegen thuisloosheid ...

Bob Cools

Voorzitter vzw Het Werk der Daklozen

STEM

Geachte lezer,

Deze publicatie is waardevol voor iedereen die van dicht, van ver of misschien zelfs helemaal niet betrokken is bij dak- en thuisloosheid. Want hoe je het ook draait of keert, voor de meeste burgers is het leven op straat in de eerste plaats een grootstedelijke problematiek, enkel gekend van krant, tv,... Bij deze wens ik daarom de auteurs – samen met iedereen die zich dag en nacht inzet voor mensen zonder woonst – te danken om deze problematiek op de agenda te blijven zetten.

Noodzakelijk, want ook na 75 jaar *Het Werk der Daklozen* blijven we in onze straten mannen en vrouwen tegenkomen die zich elke dag moeten afvragen ‘waar naar toe?’. Een beeld dat nooit went.

Om deze mensen te helpen is meer nodig dan een bed voor een nacht. Het gaat over het voorzien van de nodige zorg, over het op orde brengen van de soms complexe administratie, automatische rechtentoekenning, het vinden van een job, een leefbaar leefloon, ... En niet in het minst: het vinden van een kwaliteitsvolle en betaalbare woonst.

Samen met de ocmw- en gemeentebesturen en de ganse welzijns- en vrijwilligerssector werken we daarom elke dag om aan iedereen die om welke reden dan ook het dak of de thuis verloren is, een houvast en een nieuwe toekomst te bieden.

Ik ben er dan ook van overtuigd dat dit boek helpt om een thema als dakloosheid zichtbaar en bespreekbaar te maken zodat we met z'n allen beseffen dat dak- en thuisloosheid nooit veraf is.

Dank aan de auteurs voor hun deskundige bijdrage. Ik kijk ernaar uit om de komende vijf jaar samen het beleid vorm te geven.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'L. Homans', written in a cursive style with a long horizontal stroke at the end.

Liesbeth Homans

Viceminister-president van de Vlaamse Regering
Vlaams minister van Binnenlands Bestuur, Inburgering, Wonen,
Gelijke kansen en Armoedebestrijding

Beste lezer,

Dak- en thuisloosheid is voor velen een onbekende problematiek. De beschikbare cijfergegevens geven aan dat in België om en bij de 17 000 mensen thuisloos zijn. Toch is het recht op wonen verankerd in de grondwet.

Dit boek biedt inzicht in de veelzijdigheid en de complexiteit van die problematiek. De artikels in het boek maken komaf met clichés over die groep mensen. Zonder de buitenslapers uit het oog te verliezen, wordt er aandacht besteed aan vele andere vormen van (dreigende) thuisloosheid. Als lezer krijg je inzicht in de verschillende uitingsvormen en de zeer diverse oorzaken. Het wordt ook duidelijk dat het een problematiek betreft die velen kan overkomen.

Naar aanleiding van het vijfenzeventig jarig bestaan van de vzw Het Werk der Daklozen, beschrijft het boek wat de vzw betekend heeft en nóg betekent voor de dak- en thuislozen.

Er is doorheen de jaren van haar bestaan een duidelijke verandering zichtbaar in de manier waarop de vzw Het Werk der Daklozen met de doelgroep is omgegaan. De verandering is ook zichtbaar in de vele andere, residentiële onthaalhuizen in Vlaanderen. Doorheen de tijd komen de cliënten steeds meer zélf in beeld. Ze krijgen de ondersteuning die ze nodig hebben, maar worden ook aangemoedigd om zelf het heft in handen te nemen en hun eigen leven (her)op te bouwen. Tot slot heeft het boek ook oog voor de toekomst. Er worden beleidsaanbevelingen geformuleerd die de aandacht vragen van beleidsmakers, van het werkveld, van burgers.

In de huidige maatschappij, waar vermaatschappelijking van de zorg en ontschotting centraal staan, is het zaak om die complexe, intersectorale problematiek gezamenlijk aan te pakken. Als minister bevoegd voor Welzijn, Volksgezondheid en Gezin nodig ik iedereen uit om die ingrijpende vorm van uitsluiting gezamenlijk aan te pakken.

Tot slot wil ik de vele hulpverleners en vrijwilligers uitdrukkelijk bedanken die dag aan dag zorg dragen voor die mensen en hen helpen bij hun herankering. Zij bieden de noodzakelijke houvast en geven richting en steun op het ogenblik dat mensen die nodig hebben. Mijn felicitaties gaan ook uit naar de auteurs van dit interessante boek.

Veel leesplezier!

Jo Vandeurzen
Vlaams minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin